

(/)

🏠 (/)

> Vikingetid og Middelalder (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/vikingetid-og-middelalder-13-13-13-13>)

> Bøger (<http://www.historie-online.dk/boger>)

> Anmeldelser (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5>)

> Kirke og kirkestruktur i middelalderens Danmark

← **Forrige artikel** (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/vikingetid-og-middelalder-13-13-13-13/saga-oseberg>)

Kirke og kirkestruktur i middelalderens Danmark

Kategori: Anmeldelser

Visninger: 4481

Del artikel: **f** ([https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=http://www.historie-](https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/vikingetid-og-middelalder-13-13-13-13/kirke-og-kirkestruktur-i-middelalderens-danmark)

[online.dk/boger/anmeldelser-5-5/vikingetid-og-middelalder-13-13-13-13/kirke-og-](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/vikingetid-og-middelalder-13-13-13-13/kirke-og-kirkestruktur-i-middelalderens-danmark)

[kirkestruktur-i-middelalderens-danmark](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/vikingetid-og-middelalder-13-13-13-13/kirke-og-kirkestruktur-i-middelalderens-danmark)) **t** ([https://twitter.com/home?status=.](https://twitter.com/home?status=)

Aktiviteten kan ses på [http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/vikingetid-og-](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/vikingetid-og-middelalder-13-13-13-13/kirke-og-kirkestruktur-i-middelalderens-danmark)

[middelalder-13-13-13-13/kirke-og-kirkestruktur-i-middelalderens-danmark](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/vikingetid-og-middelalder-13-13-13-13/kirke-og-kirkestruktur-i-middelalderens-danmark)) **in**

(<http://www.linkedin.com/shareArticle?mini=true&url=http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/vikingetid-og-middelalder-13-13-13-13/kirke-og-kirkestruktur-i-middelalderens-danmark&title=>)

Jakob Kieffer-Olsen

Kirke og kirkestruktur i middelalderens Danmark

Nationalmuseet, Syddansk Universitetsforlag. 797 sider illustreret, 498 kr.

Af Per Ole Schovsbo

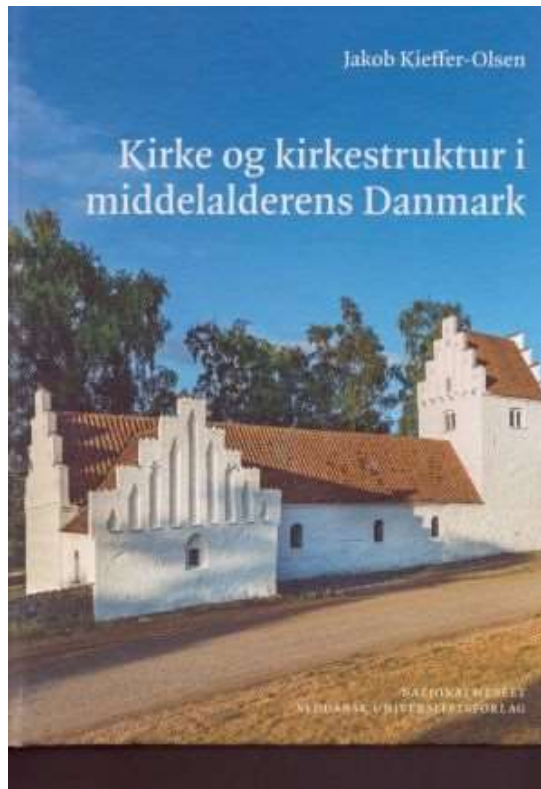
Ved første øjekast ligner værket endnu et bind af de indtil nu 62, der er udsendt om Danmarks Kirker siden grundlæggelsen i 1933, men efterhånden som man gnaver sig igennem de mange sider, går det op for én, at siderne bringer resultaterne af et imponerende tværfagligt studie med udgangspunkt både i Danmarks Kirkers publikationer, den righoldige litteratur, de arkæologiske undersøgelser, de skriftlige kilder, samt de unævnelige folkeminder, stednavne, tidlige udskiftningskort og meget andet. Det giver forfatteren en helt ny platform, der kan inspirere til undersøgelser af de mange andre kirker og problemkredse, han ikke når i denne omgang.

Forfatteren puster med andre ord støvet af kirkeforskningen og åbner for alle tænkelige og utænkelige tilgange, der kan fortælle om det emne, han har sat sig for at belyse: danske kirker og kirkestruktur i tidsrummet fra 1050 til reformationen 1536. Det har været en tidskrævende proces, der har taget mindst seks år. Ærgerligt at han med det faglige overblik, han således har erhvervet sig, ikke er dristigere og skarpere i sine konklusioner, men tager mange forbehold - der naturligvis er kloge og eftertænksomme, men kedelige.

Til værket. De hidtidige optællinger har vist, at omkring år 1200 var der ca. 2.477 sognekirker i det middelalderlige Danmark: kongeriget, hertugdømmet Slesvig og de gamle danske landsdele i Sverige: Skåne, Halland og Blekinge, mens Island, Færøerne og Norge ikke er medtaget. Men det viser sig, at det faktisk er meget vanskeligt at få et overblik over kirkernes virkelige antal, fordi det varierer gennem tiderne og begrebet kirke ifølge forfatteren bør omfatte alle bygninger, hvori der foretoges kirkelige handlinger – altså også kapeller, Sct. Jørgensgårde, helligåndshuse, hospitaler, klostre – og så de mange kendte og ukendte ødekirker. En kirke er det samme som et kirkested (kirkeplads) med kirkegård, hvor der ofte har været flere kirkebygninger, der har afløst hinanden gennem tid.

De mange uforklarede fagudtryk i værket viser, at det henvender sig primært til fagfæller – men det gør også, at læsningen er meget vanskelig for et bredere publikum. Ved at samle lidt sammen af bemærkninger rundt i teksten er det imidlertid lykkedes for nærværende anmelder, der har lidt teologi i bagagen, at afklare følgende:

Forudsætningen for at bispen i middelalderen ville indvie en kirke (så den kunne anvendes til kirkelige handlinger) var, at ejeren (ham eller dem med patronatsretten) havde doteret kirken, det vil sige, at han havde sikret både kirkebygningens og præstens underhold ved at sørge for de indtægter (beneficium) der

også kaldes *fabrica* (byggningsfond) og *mensa* (sognepræstens embedsgods) – sidstnævnte indeholdt også brugernes betaling for kirkelige handlinger. Ved indførelsen af tiendebetalingen og sognenes geografiske fastlæggelse omkring år 1200 tilførtes kirkerne faste indtægter i stedet for brugernes betaling for kirkelige ydelser som fx begravelser.

I begyndelsen var der så at sige frit kirkevalg, så man betalte som kirkebruger sin afgift til den kirke, man havde valgt at modtage de kirkelige ydelser fra, men i slutningen af 1200-tallet blev sognene låst geografisk, og man tilhørte derfor det sogn, hvor man boede og tiende-ydelserne blev en art kirkeskat. Flere af de kirker, der ikke blev sognekirker, blev nedlagt, mens andre overgik til klostre og hospitaler og resten fortsatte uden sognestruktur. For sognekirkernes vedkommende overgik ejerskabet fra de private ejere til sognemændene – hvorved kirkerne blev frie eller selvejende under et sognepatronat. Denne udvikling kan spores allerede i 1100-tallet og omkring 1400 var der kun få private kirker tilbage, men herefter steg antallet gradvist på grund af privates istandsættelser af nedlagte kirker (i 1300-tallets kriser), og fordi mange kirkers ejerskab blev overført fra Kirken og kongen til sognene. Med reformationen blev der igen nedlagt mange kirker ikke mindst i købstæderne.

Værket er en doktorafhandling og dens arbejdshypotese beskrives i kap 1: Kirkestrukturen i det middelalderlige Danmark var mere dynamisk, fleksibel og kompleks end hidtil antaget og at *variation* dermed bliver et nøgleord for antallet af kirker, kirkernes funktion, organisation, økonomi, tilknytning til den lokale befolkning mm. Forfatteren gennemgår i alle kapitlerne de forskellige faghistorikers teoridannelser og konklusioner gennem tiderne og kan på den baggrund foretage mange betydningsfulde korrektioner af tolkninger af grundlæggende skriftlige og arkæologiske kilder. Det er afhandlingens største styrke og gør den til et uundværligt værktøj for den danske kirkeforskning.

I kap. 2 beskriver forfatteren *sognet*. Ordet kommer af at søge og oprindeligt var den søgende eller *sognende* frit stillet rent geografisk, men efterhånden blev sognet som nævnt fastlagt geografisk, så tiendeafgiften blev en form for skat til det sogn man boede i – fremfor en betaling for kirkelig betjening. Sognestrukturen blev med andre ord låst, og der kunne ikke uden videre oprettes nye sogne.

Men et er de kendte kirker og ødekirker, der kan findes via skriftlige kilder, stednavne og arkæologiske fund. Hvordan finder man de ikke erkendte ødekirker, og hvad er de udtryk for, spørger forfatteren i kap. 3. Svaret findes ved at inddrage hidtil utraditionelle kilder som fx hartkornslisterne fra 1680'erne, stednavnene, sagn, og afstandene mellem kirkerne. Andre muligheder er fx listerne over klokkeskatten fra slutningen af 1520'erne, hvor klokkerne blev indsamlet til støbning af bronzekanoner, kirkelister i bispernes jordegods, genbrugte byggematerialer i andre kirker, gamle kort med kirkepladser fx tegnet af Johs Mejer, fund af glemte kirkegårde, stednavne. Konklusionen af nogle af forfatterens undersøgelser er, at der har været mange flere kirker, end vi normalt er klar over – og grunden til de mange ukendte er, at de oprindeligt ikke var så væsentlige dele af samfundet, at de er nævnt i de skriftlige kilder.

De forskellige kirkers etablering har i hvert tilfælde opfyldt et behov for en fastboende befolkning eller for en sæsonplads (fx fisker), et kloster, et hospital, helligåndshus, mm. Når de forskellige behov forsvandt eller ændredes, er kirkerne enten overgået til anden funktion eller nedlagt. Denne dynamik beskæftiger forfatteren sig med i kap 4. og 5. I værkets næstsidste kapitel (kap. 6) beskæftiger forfatteren sig med kirkernes ejerforhold (patronatsret).

Værket afsluttes med et fremragende kap. 7 med resultaterne af de mange undersøgelser, 22 sider litteratur, engelsk resume, kort og 80 sider stedregister. Lettere fortunlet må anmelderen medgive, at Jakob Kieffer-Olsen med disse 3 kg trykt og illustreret papir stift indbundet ærligt har fortjent erhvervelsen af den filosofiske doktorgrad ved Aarhus Universitet – selvom den lidt slentrende tekst godt kunne have været strammet lidt op og billedredaktionen mindre generøs med billeder af – nå ja: kirker.

[Historie-online.dk, den 1. januar 2019]